

AHMET MİDHAT EFENDİ’NİN ROMANLARINDA TÜRK KİMLİĞİNİN İŞLENİŞİ

Processing of Turkish Identity in Ahmet Midhat Efendi’s Novels

Yağmur ERYILMAZ YILDIZ*

Ali YILDIZ*

Öz

Milliyet meselesi, Osmanlı Devleti’nin Tanzimat Dönemi’nde karşılaştığı önemli hususlardan biridir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, bünyesinde bulunan her din ve etnik kimlikten grubu, Osmanlılık çatısı altında toplamaya çalışmıştır. Bu dönemde Osmanlılık ideolojisinin ön plana çıkarılmış olması, Osmanlı aydınlarının Türk kimliğinden habersiz olduğu anlamına gelmemektedir. İmparatorluğun kurucu unsurunun Türkler olduğu bilinmektedir. Türklerin devletteki hâkimiyeti ve hâkim dilin Türkçe olması gibi etkenler de eklenince Türk kimliği, Osmanlı kimliğinden ayrı bir şekilde değerlendirilmemiştir. Dönemin yazarları, aynı zamanda birer aydın ve bürokrattırlar. Bu durum, toplumun içerisinde bulunduğu problemleri eserlerinde ele almalarına da sebep olmuştur. Eserlerde Türk kimliğinin ve Türklüğe dair çeşitli tasavvurların girmesi de bu bağlamda söz konusu olmuştur. Tanzimat Dönemi’nde yazı hayatına başlayan ve 1912’de vefatına kadar yazmayı bırakmayan Ahmet Midhat Efendi, romanlarında Türk kimliğini çeşitli yönlerden ele alır. Bu romanlarda Türklerin, kimliklerini en çok Avrupalı milletlerden kişilerle karşılaştıkları zaman idrâk ettikleri görülmür. Roman kahramanları Batılılara Türk dilinden ve edebiyatından, Türklerin yaşamından ve kültürlerinden, Türk tarihinden bahsederek Türkleri hem savunurlar hem de tanıtır. Bu makalenin amacı, Ahmet Midhat Efendi’nin romanlarında Türk kimliğinin nasıl yer aldığını ele almak ve kendi dönemi içinde ne ifade ettiğini ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlılık, Türklük, Türk Kimliği, roman, Ahmet Midhat Efendi.

ABSTRACT

The issue of nationality is one of the important issues that the Ottoman Empire faced during the Tanzimat Period. During this period, the Ottoman Empire tried to gather groups of all religions and ethnicities under the umbrella of Ottomanism. The

* Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye. E-posta: erylilmazyagmur@gmail.com. ORCID: 0000-0002-4467-8441.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye. E-posta: a.yildiz@msn.com. ORCID: 0000-0002-0321-603X.

fact that the ideology of Ottomanism was brought to the forefront during this period does not mean that Ottoman intellectuals were unaware of the Turkish identity. It is known that the founding element of the empire was the Turks. When factors such as the dominance of the Turks in the state and the fact that the dominant language was Turkish were added, the Turkish identity was not evaluated separately from the Ottoman identity. The writers of the period were also intellectuals and bureaucrats. This situation also caused them to address the problems of the society in their works. The inclusion of Turkish identity and various perceptions of Turkishness in the works was also a matter of concern in this context. Ahmet Midhat Efendi, who started his writing career during the Tanzimat Period and did not stop writing until his death in 1912, addressed the Turkish identity from various aspects in his novels. In these novels, it is seen that Turks realized their identities the most when they encountered people from European nations. The novel characters both defend and introduce the Turks to Westerners by talking about the Turkish language and literature, the life and culture of the Turks, and the Turkish history. The purpose of this article is to examine how the Turkish identity is included in Ahmet Midhat Efendi's novels and to reveal what it meant in his own period.

Keywords: Ottomanism, Turkishness, Turkish Identity, novel, Ahmet Midhat Efendi.

Giriş

Çeşitli dinî ve etnik grubu bünyesinde barındıran bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti bir “millet sistemi” oluşturarak onun üzerinde büyümüştür. Bu sistemi kendisinden önceki Türk İslam devletlerinden devralan Osmanlı, her dinî cemaate kendi içerisinde bazı haklar tanıyarak onları güvence altına almış, her dönemde onların dinî, irkî, kültürel eşitliklerini sağlayabilmiştir (Küçük, 1985: 1008). On dokuzuncu yüzyıla gelinceye kadar, “din, mezhep, bir dinde veya mezhepte bulunanların topu” (Devellioğlu, 2010: 754) anlamlarında kullanılan “millet” ifadesi, sonraki yıllarda Osmanlı aydınlarının çokça tartıştığı bir kelime hâline gelecektir. 18. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik hareketlerinin Osmanlı Devleti’ne sirayet etmesi, tüm dinî ve etnik farklılıklara rağmen yüzyıllarca bir arada yaşamış Osmanlı toplumunun geleceği için bir tehlike oluşturmuştur. Özellikle Batı’nın himayeci bir politika izleyerek ekonomik anlamda güçlendirdiği azınlıklar, on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde siyasal bağımsızlıklarının peşine düşmüştür (Küçük, 1985: 1018).

Tanzimat Fermanı’nı ilan ederek sınırları içerisindeki tüm etnik unsurları bir arada tutmayı amaçlayan Osmanlı Devleti, hem siyasi hem iktisadi alanda birleştirici politikalar uygulamaya başlamıştır. Ancak bu politikalar entegrasyonu getirecek yerde Hristiyan ve Müslüman grupları önce “azınlı-

ğa” sonra “çoğunluğa” en sonunda da uluslara dönüştürmüş, birleşik bir Osmanlı milleti oluşturma çabası Türkler ve Araplar dâhil bütün dinî ve etnik grupların ulusal uyanışını tetikleyerek sona ermiştir (Karpas, 2017: 108-109). Toplumsal bütünlüğü, Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile sağlamaya çalışan Osmanlı Devleti, bunu “Osmanlılık” adı altında bir devlet politikası hâline de getirmiştir. İslam-Hristiyan ikiliğini aşarak bir birlik düşüncesiyle ortaya çıkan Osmanlılık (Ülken, 1992: 76) ve oluşturulmak istenen “Osmanlı kimliği”, gayrimüslim halk arasında umulan etkiyi oluşturmamış, daha çok “Türkleri/Müslümanları” ifade eden bir hâl almıştır. Örneğin, Namık Kemal’in yazılarında, önceleri “Osmanlı” ifadesini, İmparatorluğun bütün vatandaşları için kullandığı, ilerleyen dönemlerde Osmanlı Türk’ü veya doğrudan Türklerden bahsetmek için kullandığı görülür. Şerif Mardin, zamanla Pan-Slavizm akımı ile yüzleşen Namık Kemal’in, çeşitli dinden ve milletten insanların teşkil ettikleri Osmanlılık fikrinden de vazgeçip yönünü “İslam halkına” çevirdiğini söyler (1996: 364-365).

Osmanlı aydınları, Osmanlılık taraftarı olmakla birlikte “Türklük” bilincine de sahiplerdir ve “Türk” ifadesini sık sık kullanmaktadırlar. David Kushner bu durumu “Türk kelimesinin Türk yazarları tarafından benimsenmesinde iki kaynak ve kullanış görülmektedir. Bunlardan birincisi, Avrupalıların ‘Osmanlı Türk’ü anlamına gelmek üzere Türk kelimesini kullanmalarıdır. İkincisi ise, imparatorluk içinde ve dışında yaşayan ve yeni bir kavram olarak yayılmaya başlayan Türk kavimlerinin veya ırkının daha iyi tanınmasına hizmet için kullanmalarıdır” şeklinde açıklar (1979: 31). Osmanlı ve Türk kelimeleri arasındaki bu iç içelik ve karışıklık, milliyet tartışmaları esnasında en çok gündeme gelen sorunlardan biri olmuştur. Esasen Osmanlı aydını için Türklük, uzak ve yabancı bir kavram değildir. Namık Kemal, Ziya Paşa gibi Osmanlı aydınları, Türk olduklarının şuurunda kişilerdir (Ülken, 1992: 76). Onlar devletin kurucu ve asli unsurunun “Türk” olduğunun bilincindedirler. Fakat devlet politikası gereği bunları henüz kolayca dillendirememektedirler. Devlet politikası gereği bir süre Osmanlılık iddiasını taşımışlardır.

Bu dönemde sadece “Osmanlı” ve “Türk” ifadelerinde değil, millet, ümmet, cins, kavim gibi kavramların anlamlarında da karışıklıklar olmuştur. Bu kavramların kullanım biçimleri değişmeye başlamış, yeni anlamlar kazanmışlardır. Dönemin önemli sözlük yazarlarından Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu’l-A’lâm*’da Türkleri, “akvâm-ı turâniyenin cediti” (1306 [1890]: 1642) olarak zikrederken *Kâmûs-ı Türkî* adlı sözlüğünde “ümmet” olarak tanımlar: “Esâsen Asya kıt’asının şimâl-i garbı cihetinde münteşir bir büyük ümmet ki oradan tevârih-i muhtelifede cihângirlikle ve kişver-küşâlıkla

cenûb ve garba doğru yayılarak Avrupa'nın dahi şark-ı cenûbu cihetlerine sokulmuşlardır" (1317 [1901]: 399). Şemseddin Sâmî, Osmanlı'yı ise "garb Türklerine ve umumiyetle bu devletin teb'asına verilen isim" olarak tanımlar (1317 [1901]: 927). Ayrıca Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*'de millet ifadesi için "din" ve "mezheb" veya "bir din ve mezhebde bulunan cemâ'at" ifadelerini kullanır (1317 [1901]: 1400). "Kavm" için ise "küçük ümmet veya bir büyük ümmetin bir şü'besi" (1317 [1901]: 1112) diyerek Kürt, Çerkez ve Türkmen kavimlerini örnek gösterir.

Tanzimat Dönemi ile beraber bahsi geçen kavramların tartışmaya açılması, "Türklük" üzerine yeniden düşünmeyi de gerektirmiştir. Bu yüzden Osmanlılık politikasının sürdürülmesi, Osmanlı aydınlarını Türklük üzerine çalışmalar yapmaktan da alıkoymamıştır. Sadece onlar değil, Batılı araştırmacılar da özellikle Türk dili ve tarihi üzerine pek çok araştırma yapmıştır. Bu bağlamda, Şinasi'nin Türkçede sadeleşmeyi öne sürmesi, Türk şiirinde birtakım yeniliklere giderek abartısız ve terkipsiz ifadelerin kullanılmasını teşvik etmesi önemlidir. Ziya Paşa'nın Divan şiirine eleştirel yaklaşım buna karşılık halk şiirini önemsemesi ve bu şiirin gerçek Türk şiiri olduğunu ifade etmesi, bu dönemin yeniliklerindedir. Şinasi ve Ziya Paşa'nın yanında Namık Kemal de Türk edebiyatının yenileşmesinde öncü olmuştur. "Lisân-ı Osmânî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" adlı yazısında Namık Kemal, Türk edebiyatının içinde bulunduğu problemleri sıralayarak halkın anlayamadığı, kelime oyunları ile dolu bir dil olan Türkçenin ıslahı için önerilerde bulunur. Ayrıca o, -özellikle- şiirleri ile Türk okuyucusunda "vatan ve millet bilinci"nin oluşmasına da katkıda bulunmuştur.

Türk dili ile ilgili çalışmalar yapan bir diğer isim Veled Çelebi'dir. Kendisinin *Türk Dili* isimli, oldukça kapsamlı bir sözlük çalışması vardır. Bu on iki ciltlik sözlük, farklı dillerden pek çok sözlüğün ve eserin taranması ile kırk yılda yazılmıştır (Kara, 2001: 505). Türk milliyetçiliğinin gelişiminde önemli bir yerde duran Necip Asım'ın Türk tarihi ve dili ile ilgili çalışmaları önemlidir. Onun *Osmanlı Târîhi* isimli eseri, Türkçü bir bakışla yazılmıştır. *En Eski Türk Yazısı* adlı eserinde ise Göktürkçe hakkında bilgiler vermiştir. Bursalı Mehmed Tahir, 1897'de yayımlanan *Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri* adlı eserinde, medeniyetten ve ilimden uzak olmakla nitelenen Türklerin aslında öyle olmadığını iddia ederek bunu örnek isimlerle ispata girişir. Türklüğe ilişkin bakış açısını da değiştiren bu eser, aydınlarda bir bilinç oluşturmuştur.

İlk Türkçülerden kabul edilen Ahmed Vefik Paşa, 1863 senesinde yayımladığı *Hikmet-i Târih* adlı eserinde Türklerin Orta Asya'dan çıkıp nasıl yayıldıklarını anlatır. *Fezleke-i Târîh-i Osmânî*'de ise Osmanlı tarihini Türklük

üzerinden ele alır. 1871'de yayımlanan *Türkî Durûb-i Emsâl*, 1876'da yayımlanan iki ciltlik *Lehce-i Osmânî* gibi eserleri ile sözlük çalışmaları yapmıştır. Ebulgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Türkî* isimli eserini Çağatay Türkçesinden aktarmıştır. Türk dili ve tarihi alanlarındaki tüm bu çalışmalar, "Ahmed Vefik Paşa'ya memleketimizin en eski, hatta ilk Türkoloğu olmak sıfatını kazandırmıştır" (Akün, 1989: 144).

Ali Suavi'nin Hive Hanlığı üzerine 1873 senesinde Paris'te yazdığı eseri, onun Türklük bilincine sahip bir aydın olduğunu gösterir. Onun bu eseri yazmaktaki amacı, kendi içerisindeki problemler sebebiyle Doğu'daki Müslümanları ihmal eden Osmanlı devletini uyarmaktır (Çelik, 1994: 346). Yine Ali Suavi 1869 senesinde yayımladığı "Türk" adlı yazısında Türklerin çok eski bir medeniyet olduğunu ve onların hem dinî hem pozitif ilimlere çokça hizmet ettiklerini dile getirir.

Süleyman Hüsnü Paşa'nın, askerî okullarda okutulan tarih kitaplarının yeteri kadar "millî" olmadığını söyleyerek 1876 senesinde *Tarih-i Âlem'i* yazması, dönem aydınları için aydınlatıcı olur. Bu eserin "Türkler'e geniş yer ayırmış olması ve bazı yabancı kelimeleri Türkçe olarak karşılamadaki hassasiyeti Türkçüler arasında saygın bir yer edinmesine vesile olmuştur" (Beydilli, 2010: 90). Fuad Köprülü; Ahmed Vefik Paşa başta olmak üzere Süleyman Paşa ve Ali Suavi gibi isimlerin, Fransız dilci ve tarihçilerinin de etkisiyle, Türk milliyetçiliğinin esaslarını oluşturmaya çalıştıklarını belirtir. Ahmed Vefik Paşa ve Süleyman Paşa'nın, Türk milliyetçiliği fikrine sahip olduğunu ifade eden Köprülü, Ali Suavi'nin de kendisinden sonra gelecek olanlara Türkçülük anlamında tesiri olduğunu ifade eder (1999: 311-312).

Aslen Polonyalı bir devşirme olan Mustafa Celâleddin Paşa'nın 1869'da Fransızca olarak yazdığı *Eski ve Modern Türkler* adlı eseri, onun Türk tarihi ile ilgilendiğine işaret etmektedir. Kitabın Eski Türkler kısmında Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önceki tarihlerini anlatan Paşa, modern Türkler kısmında ise Osmanlı Türklerini anlatır. Diğer yandan, Leon Cahun'un 1877'de yayımlanan romanı *La Bannière Bleue*, Türk yazarlarını oldukça etkilemiştir. Roman, II. Meşrutiyet'ten sonra iki kez Türkçeye çevrilmiştir. Cahun'un 1896'da yayımlanan *Introduction l'Histoire de l'Asie* isimli eseri de eski Türk tarihine olan ilgiyi arttırmıştır. Kitabın ilk çevirisi 1899 senesinde *Asya Tarihi-ne Giriş: Türkler ve Moğollar* adıyla olmuştur. Arminius Vambery, özellikle Türk dilleri üzerine olan çalışmalarıyla dönemindeki ve sonrasında gelecek olan aydınları etkilemiştir. Derviş kılığında gezdiği Orta Asya'yı ise *Travels in Central Asia* adıyla 1864'te yayımlanan eserinde anlatır. Eser Türkçede 1878 senesinde *Bir Sahte Dervişin Asya-yı Vusta'da Seyahati* adıyla basılır.

Devlet adamlığının ve hukukçu kişiliğinin yanı sıra Osmanlı tarihçiliği ile de önemli bir yerde duran Ahmed Cevdet Paşa'nın Türk dili ve grameri üzerine çalışmaları vardır. Cevdet Paşa Türk dili üzerine dört tane eser yayımlamıştır: *Medhal-i Kavâid*, *Kavâid-i Türkiyye*, *Kavâid-i Osmâniyye*, *Tertîb-i Cedîd-i Kavâid-i Osmâniyye*. Bu eserlerde Osmanlı Türkçesi'nin aslında Çağataycadan geldiğini, sonradan Arapça ve Farsçadan etkilendiğini belirtir. Dilin sadeleştirilmesi ve konuşma diline yaklaştırılmasını teklif eder. Ahmed Cevdet Paşa'nın *Tarih-i Cevdet* adlı eserinin önemi ise ilk bölümde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Türklere ayrı yer vermesidir.

Bu dönemin en verimli yazarlarından Şemseddin Sâmî, çoğunlukla Osmanlılık taraftarı görünmesine rağmen yazıları ve eserleriyle Türklük bilincini arttırmıştır. Türk dili üzerine çalışmalar da yapan yazarın, özellikle sözlük ve ansiklopedi çalışmaları önemlidir. Namık Kemal'in "Lisân-ı Osmânî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" makalesinde ifade ettiği "Türkçeye mahsus mümkün mertebe muntazam ve mükemmel bir lügat" tertip edilmesi fikri (1993: 188) Şemseddin Sâmî'ye ışık tutar. *Kâmûs-ı Türkî*'yi bu bağlamda yazar. Şemseddin Sâmî'nin kişiliğini, sözlüklerinde ve Türk dili üzerine yazdıklarında gören Agâh Sırrı Levend, onun *Kâmûs-ı Türkî* ve *Kâmûsu'l-A'lâm* ile "Türk edebiyatı tarihiyle Türk kültür tarihine" bir dil uzmanı olarak geçeceğini söyler (Levend, 2010: 80).

Osmanlı aydınlarının bu çalışmaları II. Abdülhamid döneminde 1890'lı yıllara kadar devam eder. Sonrasında fikir ve edebiyat dünyasında bir duraklama görülür. Ancak Yusuf Akçura'nın, 1904 senesinde Mısır'da yayınlanan *Türk* gazetesine yazdığı "Üç Tarz-ı Siyâset" yazısı büyük ilgi görür. Akçura bu yazısında Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük fikirlerinin menfî ve müspet yanlarını ele almış, Osmanlıcılığın uygulanabilir olmadığını dile getirmiştir. Yazıldığı dönemde oldukça ilgi gören bu yazı, aydınların Türkçülüğe bakışını da etkilemiştir.

1908 senesinde II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Türklüğe dair çalışmalarda artış olur. Türklük bilinci yerini Türk milliyetçiliğine bırakmaya başlar. Milliyetçi bir edebiyattan bahsetmek mümkün hâle gelir. "Türk" ifadesi, Tanzimat Dönemi ve II. Abdülhamid dönemi eserlerinde daha mütereddit kullanılırken II. Meşrutiyet'ten sonra yazılan eserlere bolca saçılır. "Türk" ifadesinin edebi eserlerde nasıl kullanıldığını ve Türk kimliğinin algılanışında ne gibi değişimler olduğunu anlamak için şüphesiz Ahmet Midhat Efendi iyi bir örnektir. Tanzimat Dönemi'nde yazı hayatına başlayan, gerek II. Abdülhamid döneminde gerekse Meşrutiyet rejiminde yazmaya devam eden Ah-

met Midhat Efendi, eserleriyle “Türklük” anlayışını ve bu anlayıştaki değişimlerini gözler önüne serer.

Ahmet Midhat Efendi'nin milliyet fikrine bakışı, İmparatorluğun çıkarları ile aynı doğrultudadır. O, milliyetçilik anlayışının ülke menfaatine ters olduğunu düşünerek Osmanlılık düşüncesini savunur. Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Midhat Efendi'nin Âli Paşa, Fuad Paşa ve Namık Kemal ile beraber Osmanlılık ideolojisinin kurucularından olduğunu söyler. Hatta Midhat Efendi'nin *Üss-i İnkılâb* eserinde, Osmanlılığı tüm imparatorluk tarihine teşmil ettiğini belirtir (Tanpınar, 2010: 160). Midhat Efendi, *Üss-i İnkılâb*'ta Osmanlılığı, “Oğuz Karahan nesl-i celilinden Gazi Ertuğrul Beyzade Osman Gazi hazretlerinin zatlarına ve ondan sonra bu hanedan-ı şevket-ünvanın ekber ve erşed ve irsî olarak bilfiil hükümdar bulunan zat-ı şevket-simatına tâbiyeti mensubiyet-i asliye-i siyasiye bilmekten ibarettir. Bu mensubiyet için herhangi dinde, herhangi mezhepte bulunursa bulunsun hiçbir beis yoktur” diye tanımlar (Ahmet Midhat Efendi, 2013a: 23-24).

Ahmet Midhat Efendi, bir dönem Şemseddin Sâmî ile Osmanlılık düşüncesine zarar verdiğini düşündüğü için tartışmaya girer. Tartışmayı, *Ter-cümân-ı Hakikat* gazetesine gönderilen imzasız bir mektubun, gazetenin 144. sayısında “Arnavudluk” başlığıyla yayınlanması başlatır. Bu yazıda Arnavutların kendi din kardeşlerini sırtından vurmaya üzere bağımsızlık için hareket ettikleri iddia edilir. Bu mektuba, “Muharrir Efendi'ye” başlıklı yazıyla cevap veren Şemseddin Sâmî, “Arnavud-ı kavm-i sâdikîn”in, Osmanlı devletinden ayrılmak gibi bir emelinin olmadığını, Arnavutların padişah ve vatan uğruna kanlarını dökmekten çekinmeyen bir kavim olduğunu söyler (1296 [1880]: 2). Şemseddin Sâmî, devam eden sayılarda yazdığı “Arnavudluğun Âmâlî” ve “Arnavudluk” gibi yazılarında da benzer şeyler söyler. “Arnavudluk” isimli yazısında, Arnavutların talep ettiklerinde haksız olmadıklarını; Kânun-i Esâsi'nin haricinde bir şey istemediklerini söyler. Çünkü kanunda “akvâm ve ecnâs-ı Osmâniyye'den her birinin” kendi lisanlarını kullanabilecekleri belirtilmektedir. Arnavutların isteği de budur. Şemseddin Sâmî dikkat çekici bir noktaya da değinerek Müslümanlığın hukukunun Rumeli'deki diğer Müslümanları kurtaramadığı gibi Arnavutları da kurtaramayacağını söyler (1296 [1880]: 3). Tüm bu tartışmaların üzerine gazetenin 313. sayısında Ahmet Midhat Efendi'nin “Arnavudluk ve Osmanlılık” adlı yazısı yayınlanır. Midhat Efendi bu yazısında öncelikle Arnavutluk'un Osmanlı'nın Avrupa'daki kalesi olduğunu çünkü “bir taraftan Sırbıye ve Karadağ'ın arasında ve diğer cihetten Avusturya'nın karşısında” bulunduğunu; ahalisinin ise üç dört asırdan beri etrafındaki herkese karşı cesaret gösterdi-

ğini belirtir. Ancak devamında yine Arnavutluk’u kastederek, bir kavmin “it-tihâd-ı Osmâniyye”ye zerre kadar hâlel verecek bir şey yapması, o kavmi “Yunana vermek kadar muzırdır” der (1296 [1880]: 3).

Ahmet Midhat Efendi, Osmanlı Devleti’nin bir “Osmanlı üst kimliği” oluşturma çabasına en yakın duran isimlerdendir. Bu yüzden onun romanları Osmanlı Devleti’nin çok dinli ve milletli yapısını yansıtır. Romanlar incelendiğinde “Osmanlı” kavramının içine Türk ve Müslümanların dışındaki din ve milliyet mensuplarının da girdiği görülür (Gökçek, 2010: 253). Ancak onun savunduğu Osmanlılık bütün kavimleri eşit görürken Türklüğü önemsemeyen bir Osmanlılık değil, aksine yer yer Türk kavmini diğerlerinden üstün ve ayrı bir yerde tutan, Türklük bilincinden yoksun olmayan bir Osmanlılıktır: “Ahmet Mithat Efendi’nin temelde Osmanlıcı yaklaşımı belirgin olmakla birlikte o yer yer de “Osmanlı”yı Müslüman/Türk anlamında kullanmış, gayrimüslimleri Osmanlı’nın dışında tutmuştur” (Gökçek, 2013: 173). Ahmet Midhat Efendi, 1909’da “Türklüğe Dair” adlı bir konferans vermiştir. Midhat Efendi bu konferansta, Türklerin ne kadar eski bir tarihe sahip olduklarını, bazı Avrupa milletlerinin aslında Türk soyundan geldiğini, bütün dillerin kaynağının Türkçe olduğunu uzun uzun anlatıp bazı kelimelerin etimolojisine kadar ele almıştır. Bu konferans Türk milliyetçiliğinin meydana çıkma aşamasında önemli bir yerde durur: “Midhat Efendi’nin bu konferansının önemi, Türkçülüğün, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra kalabalık bir dinleyici topluluğu karşısında ilk defa açıkça ve meydan okuyucu bir üslûpla savunulmuş olmasındadır” (Ayvazoğlu, 2013: 55).

Tüm bu bilgiler ışığında, Ahmet Midhat Efendi’nin romanları incelendiğinde “Türk” ifadesinin kimi yerde Türk tarihinden bahsedilirken kimi yerde kahramanların kimlikleri söz konusu edilirken kimi yerde ise Türk halkının sosyal yaşamından örnek vermek için kullanıldığı görülür. Her romanında farklılık gösteren bu kullanımlar, çoğu zaman bilinçli olarak tercih edilir. Kimi zamansa gelenekten gelen bir söyleyişin ürünüdür. Romanlarda çoğunlukla “Osmanlı” anlamında kullanılan “Türk” ifadesi, bazen bu anlamın dışına da çıkmış, daha kavmiyetçi bir anlama da bürünmüştür. Bunu anlayabilmek için Midhat Efendi’nin romanlarını daha dikkatli incelemek gerekmektedir.

Türk Kimliğinin İşleniş Biçimleri

1. Kahramanları Tanıtıcı Bir İfade Olarak Türklük

Ahmet Midhat Efendi’nin, konusu Türkiye’de geçen romanlarındaki tiplerle konusu Avrupa’da geçen romanlarındaki tiplerin birbirlerinden farklı

olduğunu söyleyen Orhan Okay, “Türkiye’de geçen romanlarda alafranga ve millî tiplerin çatışmasına mukabil Avrupa’daki Osmanlıları Türk, İslam ve Doğu medeniyetinin temsilcisi ve müdâfii olarak görürüz” der (2017: 449). Ahmet Midhat Efendi’nin kahramanları Osmanlı kimliğine sahip olmanın yanı sıra Türklüklerini vurgulamaktan da çekinmezler. Bu Türklük, milliyetçi bir şekle bürünmez; Batılılar karşısında takınılan bir tavır gibidir. Çünkü yazarın Türk kelimesini vurguladığı romanlarda mekân çoğunlukla Avrupa’dır. Orhan Okay’a göre bu kahramanlar “Türkler hakkındaki yanlış kanaatleri düzeltmeye gayret eden adeta misyoner kahramanlar”dır (2017: 105).

Midhat Efendi’nin romanlarında müspet veya menfi özelliklere sahip Türk kahramanlar vardır. Bu Türk kahramanlar, taşıdıkları özelliklerle Türk milletinin aynası gibidirler. Türkleri temsil ettikleri için de genellikle müspet özelliklere sahiptir. Onların yanlış bir şey yaptıklarını görmeyiz. Ahmet Midhat Efendi’nin bu başlık altında gösterilebilecek kahramanları, *Paris’te Bir Türk*’ün kahramanı Nasuh ve *Ahmet Metin ve Şirzad*’ın kahramanı Ahmet Metin’dir.

Paris’te Bir Türk romanının başkahramanı Nasuh, Ahmet Midhat Efendi’nin ideal kahramanlarından biridir. Nasuh, yer yer kendisini Osmanlı olarak tanıtsa da çoğunlukla “Türk” olarak tanıtır. Nasuh, Paris’te kaldığı süre boyunca buradaki her türlü gözlemine bir İstanbul gazetesine yazmaktadır. Bu yazılarda kullandığı başlık olan “Bir Türk’ün Paris’te İlk Muvasalâtı”, onun kendisini bir Türk olarak tanımladığını, dolayısıyla Türklük bilincinden yoksun olmadığını gösterir. Fransızlar Nasuh’tan “Türk” diye bahsederler. Nasuh’a ismiyle hitap etmektense “genç Türk, şanlı Türk, âkil Türk” vb. şeklinde ifadeler kullanırlar. Çünkü Batılılar için Osmanlı Devleti Türklüğün -dolayısıyla Müslümanlığın- temsilcisidir. “Osmanlı” ise bu devletin sadece adıdır. Bu yüzden Nasuh bir Türk’tür. Ancak romanda Nasuh’un kendi ağzından Türk olduğunu duymayız. Kendisinden genellikle bir Osmanlı olarak bahseder. Aynı Ahmet Midhat Efendi gibi Nasuh için de Türklük ve Osmanlılık aynı şeyi ifade etmektedir. Fransızlar arasında Nasuh’u sevenler ve onun yakınında bulunanlar olduğu gibi ondan hoşlanmayanlar da vardır. “Türk” tabiri, Nasuh’tan hoşlanmayanlar için bir nefreti ve öfkeyi de içerisinde barındırmaktadır. Romanda Türk/Müslüman olduğu için Nasuh’tan hoşlanmayan biri olan Catherine de Nasuh’tan sadece “Türk” diye bahseder. Bu kelime Catherine’in ağzından çıkarken Nasuh’a olan nefreti de hissedilmektedir.

Paris’te Bir Türk’te bahsi geçen tek Türk Nasuh değildir. Romanın başında, gemi ile Paris’e gidenlerin içerisinde iki Türk daha vardır. Bunlar, Sena Bey ve Zekâ Bey’dir. İlki eğitim, diğeri eğlence maksadıyla gitmektedir. Bun-

lardan Zekâ Bey, oldukça alafranga biridir. İsmi duyan kadar kimse onun Türk olduğunu anlamaz. Ahmet Midhat Efendi, roman boyunca Zekâ Bey'in gülünç alafrangalığı ile Nasuh'un ciddi, bilgili ve ağırbaşlı tavrını kıyaslar. Tüm bunların yanında, Nasuh, samimi ve sıcakkanlı olması, hoşsohbet olması, çalışkan ve disiplinli olması ve dostluğa önem vermesi bakımından da Batılılarca takdir edilir. Nasuh'un taşıdığı bu özellikler, Türklük ve Müslümanlığı yansıtan özelliklerdir.

Ahmet Midhat Efendi'nin *Ahmet Metin ve Şirzad* adlı romanında Türklerle ilk karşılaşma Ahmet Metin'in teknesi inşa edilirken olur: "Ahmet Metin kotrasını yalnız kendisi yaptırdı. İşleyecek amelenin Türk olmasında taassup gösterecek bir gayret-i terakki-cuyane ile üç ay zarfında bu kotrayı vücuda getirdi" (2013b: 42). Sadece tekne inşaatında çalışan kişiler değil, teknenin mürettebatı da tamamen Türklerden oluşmaktadır. Ahmet Metin, bununla övünür, ona göre olması gereken zaten budur: "Öyle olacak ya! Tayfalarımız dahi Türk! Aşçımız da Türk. İstitar mâni olmasa idi hizmetçi kadınları dahi Türkten alır idim. Ben neyim? Ben Türk değil miyim? Türk olan yine Türk olana ragıptır" (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 83).

Ahmet Metin, teknesine aldığı Türk mürettebat ile ilk seyahatini Marmara Denizi'ne yapar. Ahmet Metin'in asıl amacı İstanbul'da bir sahaftan aldığı Şirzad-ı Selçukî adlı romanın izinde İtalya seyahatine çıkmaktır. Bu roman bir Selçuklu şehzadesinin İtalya seferini anlatmaktadır. Romanının üst başlığı "Kavalyero Turko", alt başlığı ise "Şirzad del Seluçiya"dır (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 69). Ahmet Metin, yakın ahbabı Hüseyin Basri'ye "Türk şövalyesi Şirzad-ı Selçukî"den bahsedince Hüseyin Basri bir Türk'ün nasıl olur da "şövalye" olduğunu sorgular. Ahmet Metin ona Osman Gazi'nin, Orhan Gazi'nin ve Abdurrahman Gazi'nin de birer şövalye olduğunu anlatır.

Ahmet Metin'in anlatımına göre Şirzad, Anadolu'da yaşayan bir Türk asilzadesidir. "Zadegân-ı Etrak"tan olan Şirzad iyi bir eğitim alarak büyümüştür" (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 75). Şirzad bir şehzade olmasından dolayı bebekliğinden itibaren zaten buna göre yetiştirilmiştir: "...o zamanlar Arap olsun, Türk olsun, Müslüman kibarzadeleri dahi kucaktan indirilmeyi müteakip sakin oldukları memleketlere ve pederlerinin salık oldukları mesleklere göre ya sandallara veyahut midilli tabir olunan cüce atlara bindirilerek gezdirilir, eğlendirilir idi" (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 515). Burada dikkat çeken husus, Türklerin ve Arapların Müslümanlık çatısı altında birleştirilmesidir. Müslüman kimliği Türk ve Arap kimliklerini kapsayan bir kimlik olarak ifade edilmiştir.

Ahmet Metin, Türk şehzade Şirzad'ın bıraktığı izden İtalya'ya seyahat ederken Moldovalı olan Neofari de ona eşlik etmektedir. Ahmet Metin, seyahat boyunca Şirzad'ın kahramanlıklarını dilinden düşürmez. Neofari'ye sık sık Türklerin kahramanlığından ve cesaretinden de söz eder. Yine böyle bir sohbet sırasında Ahmet Metin, Şirzad'ın İtalyanlar ile gerçekleştireceği mücadelenin güçlüğünden bahsedince Neofari, Şirzad'ın korkup çatışmadan vazgeçtiğini düşünür. Ahmet Metin böyle düşünülmesine şaşırır: “Kahraman istiyorlar madam, kahraman! Bir adam Müslüman olur, Türk, Arap, Kürt falan gibi iddialı kavimlerden bulunur da kahraman arandığı zaman ortadan çekilir mi?” (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 536). Ahmet Metin için bir insanın Türk, Arap veya Kürt kavimlerinden olması, kahramanlığı için yeterli delildir. Çünkü tüm bu kavimleri kapsayan ortak bir Müslümanlık kimliği vardır. Kişi bu kavimlere olan mensubiyetinden önce Müslümanlığa mensuptur. Ahmet Midhat Efendi'nin, bu romanında Türklüğün altına diğer Müslüman kavimler de girer. Türklük, Osmanlı devleti sınırları içerisindeki Müslümanları da kapsayan bir üst kimlik oluşturur. Ahmet Midhat Efendi'nin fikriyatında, İslam'ın dışında olan bir Türklük tasavvuru söz konusu değildir. Türk olmanın şartı Müslüman olmaktır (Yıldız, 2013: 272-273).

Türklerin ne kadar yiğit bir millet olduklarını Neofari de bilmektedir. Ahmet Metin, Türk gemicilerinin cesaret ve kuvvetinden bahsedince onu onaylar çünkü kendisi de buna benzer bir olay yaşamıştır. Moldovalı Neofari, Osmanlı ordusunun 1852 senesinde, Şark muharebesinde Tuna'yı geçerek Eflak'ta Ruslar ile muharebe etmelerine şahit olmuştur. Ona göre Türklerin kahramanlığı herkesçe malumdur (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 545).

Ahmet Midhat Efendi, *Mesâil-i Muğlâka* romanının başkişisi Abdullah Nahifi'yi okura Türk olarak tanıtır. Ancak roman boyunca Abdullah'tan sadece Türk olarak değil, Osmanlı olarak da bahseder. Bu iki kelimeyi birbirine eşdeğer anlamda kullanır. Ahmet Midhat Efendi'nin bahsi geçen romanlarındaki gibi burada da Abdullah Nahifi, müspet özellikleriyle Türkleri ve İslam ahlâkını Avrupa'da temsil etmektedir. Tıpkı Nasuh gibi, Abdullah Nahifi de etrafındaki Avrupalılar arasında oldukça revaçtadır. Ondan bahsederken hep “Türk” derler.

Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarında ideal Türklerin pek çoğu farklı özellikleri ile ön plana çıkar. *Mesâil-i Muğlâka*'da da vurgulanan Türklerin fiziksel olarak kuvvetli olduklarıdır: “Nasuh'la Türk'ün zekâ ve centilmenliğini, Ahmet Metin'le bilgi ve medeniyetini, Mustafa Kamereddin ile hassasiyetini Avrupa'ya götüren romancı, Abdullah Nahifi ile Türk'ün kuvvetini tanıtmak gayesindedir” (Okay, 2017: 458).

2. Türk Hayat Tarzı

Ahmet Midhat Efendi'nin romanları, Türklerin yaşayışına dair pek çok unsuru barındırmaktadır. Çok eşlilik, cariyelik, Türklerin kılık kıyafeti gibi meseleleri işleyen eserler, dönemin siyasi-sosyal atmosferini de verir. *Felâton Bey ile Râkım Efendi* romanında Türklerin hayat tarzlarına dair dikkate değer hususlar vardır. Romanda en çok bahsi geçen mevzulardan biri, kadın-erkek ilişkileri ve kadınların toplum içerisindeki yeridir. Felâton Bey'in, gönlünü kaptırdığı yabancı aktrisi kendisi ile tanıştırmak istemesine Râkım Efendi karşı çıkar çünkü ona göre erkek, muhabbeti olan bir kadını ağıyara göstermemelidir. Felâton bunu "kaba Türklük"le açıklar (Ahmet Midhat Efendi, 2000: 194). Ancak Râkım roman boyunca bu düşüncüyü savunur. Mister Ziklas'ın alaturka bir sofrada bulunmak istemesini Râkım müşkül bulur, "biz Müslüman olduğumuzdan, bizim karılar erkeklerden kaçır" der (Ahmet Midhat Efendi, 2000: 230). Ancak Ziklas'ın, kadın ve erkeklerin ayrı odalarda bulunması şartını kabul ederse bir Türk ailesinin sofrasında bulunabileceğini söyler.

Romanda, Jozefino, Türklerin âdetlerini merak eden ve onları hayranlıkla karşılayan bir tiptir. Bir sabah Râkım Efendi ile beraber kahve içerlerken Osmanlıların sabah sefalalarını pek beğendiğini dile getirir. Türklerin hayat tarzı oldukça hoşuna gitmektedir. Hatta "Türklerin her hâli, Avrupa'nın her hâliinden iyi" der (Ahmet Midhat Efendi, 2000: 213). *Felâton Bey ile Râkım Efendi* romanında Türklerin Batılılar gibi yaşamadığına dair çeşitli örnekler vardır. Ölen kişinin ardından uzun süre yas tutulmadığı, onun yerine Cuma geceleri Yâsin-i Şerif ile anıldığına; Türk kadınlarının Avrupalıların zannettiği gibi devamlı evin içinde oturan tipler olmadığına ve Türklerin oldukça misafirperver olduğuna dair gündelik hayattan farklı detaylara yer verilir.

Ahmet Midhat Efendi, belli konulara hemen her eserinde değinir. Bu meselelerden biri taaddüd-i zevcattır. Orhan Okay'a göre, Ahmet Midhat Efendi'nin taaddüd-i zevcat hakkındaki fikirleri İslam şeriatındaki hükümlere dayanmaktadır (2017: 248). *Paris'te Bir Türk*'te çok eşlilik üzerine tartışmalar vardır. Nasuh, Paris'te bulunduğu ortamlarda kendisini bu tartışmaların içinde bulur. Nasuh'un bir Türk olduğunu duyan herkesin aklına ilk bu soru gelir: Bu Türk, taaddüd-i zevcat hakkında ne düşünmektedir? (Ahmet Midhat Efendi, 2017: 256). Nasuh, bu konu hakkında Ahmet Midhat Efendi ile aynı şeyleri düşünür. Nasuh'a göre bu meseleye İslam dininde izin vardır; bunun akla uygun sebepleri de vardır. *Paris'te Bir Türk* adlı romanında Ahmet Midhat'ın sıkça üzerinde durduğu bir diğer konu Türklerin kılık kıyafetidir. Nasuh'un fesi, etrafındaki Batılıların dikkatini çeker. Fransızlar nezdinde fes,

bir Türklük alâmetidir. Paris'te Türkleri temsil eden Nasuh için bu fes bir simge olmuştur.

Acâyib-i Âlem romanında Suphi ve Hicabi, Rusya ve Kuzey ülkelerine olan yolculukları sırasında yabancılara Türklerin yaşayışına dair bilgiler verir. Örneğin Türklerin giyimlerine dair örneklere bu romanda da rastlanır. Suphi'nin yol arkadaşı İngiliz Miss Haft, Türklerin kılıklarına dair şu tespiti yapar:

Odessa'ya çıktığımız zaman birtakım Avrupa üniformaları görürsünüz. Hatta şapkalar, pullar, sırmalar, numaralar falanlar Avrupa üniformalarından dahi pek çoğuna faiktirler. Ancak bu üniformaların içindeki vücutları dahi Avrupalı zannederseniz hata edersiniz. İstanbul'da ise öyle Avrupa üniforması görmezsiniz. Bir Türk askerinin şalvarından Avrupa'nın dört askerine pantolon olur. Lâkin bu barbar üniformanın içindeki vücutları Odessa'da gördüğünüz vücutlara değil Avrupa'da gördüğünüz vücutlara dahi kıyas edemezsiniz (Ahmet Midhat Efendi, 2020: 219).

Haft'a göre şalvar barbarların kıyafetidir. Ancak bir Türk, Avrupaî pantolon giymeyip şalvar giyse bile aslında barbar değildir. Vücutları ise Avrupalılarla kıyas kabul etmeyecek kadar güçlü ve çekicidir. Haft, bir Batılının gözünden Türk'ü tasvir eder. Bir Batılı için Türkler barbar insanlardır ki bu giyimlerine bile yansır. Vücutlarına yapılan vurgu ise sadece şekli manada bir övgü içerir.

Jön Türk, bir siyasi roman gibi dursa da arka planında kadın erkek ilişkilerine dair meseleler de sıkça işlenir. Romanda dönemin evlilik anlayışı, Nurullah'ın etrafındaki kadınlar üzerinden işlenir. Nurullah, ablası Zeliha'ya Ceylan ile evlenmeyip Fatma Ahdiye ile evleneceğini söyleyince ablası şöyle der:

Ceylan ile olan macerayı tamamıyla biliyorum. Bunun mukadde-matı böyle bir netîce-i fâciayı bize zaten beklettiriyordu. Hürriyet-i nisvân imiş, alafranga imiş. Bunlar bizim Türk ve Müslüman havsalarlarına henüz sığar şeyler değildir. Biz gençliğimizde Ceylan'daki serbestînin on binde birisini gösterecek olsak bizden eskiler nazarında bir rezalet diye telâkki olunurdu. Şimdi bizde bu telâkki Ceylan gibi turfandalar hakkında vakidir. İhtimal bir zaman gelir ki serbestliğin bu derecesi de ahvâl-i âdiye-i umûmiyyeden addolunur (Ahmet Midhat Efendi, 2003b: 600).

Zeliha, kadınların hürriyeti ve alafrangalık gibi durumlara Türkler ve Müslümanların “henüz” hazır olmadığını düşünmektedir. Burada “henüz” ifadesi, Zeliha’nın gençliğinde Ceylan’ın şu an yaptığı gibi serbestliklerin sözü konusu bile olmadığını, sadece Ceylan gibi yeni turfanda tiplerde görüldüğünü, belki de gelecekte bu hallerin daha da umumileşeceğini söyler.

3. Türklerin Gözünden Batılılar

Tanzimat Dönemi eserlerinde Batılılara bakış çoğu zaman olumludur. Olumsuz olarak görülen, Batılı olmak istenirken içine düşülen trajik haldir. Batılılar birçok romanda ideal tipler olarak da çizilmişlerdir. Bu durum Ahmet Midhat Efendi’de farklı bir boyuta evrilir. Onun burada konu edinilen romanlarındaki Batılı tipler, Türk düşmanı ya da Türk dostu olması yönünden tasvir edilir.

Paris’te Bir Türk romanında Nasuh, Batılılarla kimi zaman dostluğa kimi zaman düşmanlığa varan farklı ilişkiler içine girse de onlarla genellikle arkadaşıştır. Çünkü Nasuh, etrafında sevilen biridir. Ayrıca o, İstanbul gibi kozmopolit bir yerde büyüdüğü için Batılılara dair hem fikri hem bilgisi hem de anıları vardır. Romanda yer yer bu anılarından da bahseder. Nasuh, bilgili ve donanımlı kişiliği ile Hristiyanlığa da vâkıf olmuştur. Bu konuda o kadar bilgilidir ki Fransızlarla tartışmalara bile girer. Romanda Nasuh’un Batılılarla ilgisi Hristiyanlık üzerinden de olur. O, Fransızlarla Hristiyanlık üzerine tartışmaya girebilecek kadar bilgi sahibidir. Bu durum, Avrupalılar için şaşırtıcıdır. Bir rahiple olan tartışmasında onu bile bilgisi karşısında aciz bırakır.

Acâyib-i Âlem romanında Suphi ve Hicabi, Kuzey yolculukları süresince pek çok yabancıyla karşılaşır. Araştırmayı seven, bilgili kişiler oldukları için de bu yabancıların hepsine dair genel bilgileri vardır. Odessa’ya ilk gittiklerinde farklı milletlerden insanlarla karşılaşınca burayı İstanbul’a benzetirler. Osmanlı toplum yapısındaki gibi Ermeni, Yahudi, Rum, Frenk, Laz ve Türk bir aradadır:

Bu memleket yolları gayet geniş ve doğru ve binaları gayet âli ve güzel bir mamur şehirdi. İnsan buraya geldiği zaman kendisini pek de İstanbul’dan uzaklaşmış saymaz. Zira İstanbul’da nasıl halk görülmekte ise burada dahi buna benzer bir halk vardır. Hatta hammallık ve amelelik için gelmiş birçok Laz ve Türk dahi bulunur. Tatarlar memleketin ahâli-i müslimesini teşkil ederler. Ondan sonra Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Frenkler hep İstanbul’da gördüğümüz gibidirler (Ahmet Midhat Efendi, 2020: 88).

Ahmet Midhat burada, Osmanlı değil “Türk” kelimesini tercih eder. Çünkü bu ifadeyi bir millet adı gibi kullanmıştır. “Türk” milleti, Osmanlı olarak nitelensin veya nitelenmesin, Rumlardan, Ermenilerden ve Yahudilerden ayrı bir yerde durmaktadır. Bu Türkler yabancı ülkelerde işçilik yapmaktadırlar. Suphi ve Hicabi bu döngüyü kırmıştır. Onlar Türklerin de bilimle ilgilenip araştırmalar yapabileceğini, üstelik bunun için kilometrelerce mesafedeki yerlere seyahat bile edebileceklerini Batılılara göstermektedirler. Bu romanın ideal tipleri onlardır.

Jön Türk romanında durum farklılaşır. Romanda Batılı kişilerden ziyade Batılı olmaya özenen kişiler vardır. Bunun en belirgin örneği asıl adı Ayşe iken Batılı arkadaşlarının isteği ile Ceylan takma adını kullanan, yaşayışı ile Batılı hayatı temsil eden Ayşe Ceylan’dır. Ceylan o kadar cüretkâr fikirlere sahiptir ki Avrupalı arkadaşları bile onun bazı fikirlerini aşırı bulurlar: “Lüzumundan fazla almış olduğu cihetlere gelindiği zaman dahi “Aman bu Türk kızı ne başı açık şey! Ne cür’etli şey! Bu kız değil âdeta bir delikanlı. Hem de cür’etini ser-bazlık derecelerine vardırımı en tehlikeli bir delikanlı“ diye Avrupalı kızlar dahi Ceylan’ın yanından kaçarlardı” (Ahmet Midhat Efendi, 2003b: 53).

Ayşe Ceylan’ın Türklüğe veya jön Türklüğe dair fikirleri yoktur. Bu anlamda gününü gün eden, hoppa bir kız olarak çizilir. Onun Batılı gibi olan fikirleri feminizm ile ilgilidir. Kadınlar ve erkeklerin her anlamda eşit olmasından yanadır. Özgürlük fikri onda o kadar baskındır ki Nurullah ile zorla birlikte olarak evlilik dışı hamile kalır. Tüm bu entrikalar içerisinde en son intihar ederek ölür. Orhan Okay’a göre Ayşe Ceylan, Ahmet Midhat’ın romanlarında Türk kızının düşüşünün tek örneğidir (2017: 227).

4. Batılıların Gözünden Türkler

Tanzimat Dönemi’nde Batılıların Türkler hakkında ne düşündüğü sorusuna cevap aramak, Ahmet Midhat Efendi’nin romanlarında karşılığını bulur. Onun romanlarındaki Türkler, çoğunlukla Batılılar tarafından hayranlıkla karşılanan, akıllı, bilgili ve görgülü kişilerdir. Her anlamda ideal Türk’ü temsil ederler.

Ahmet Midhat Efendi’nin romanlarında dikkat çeken bir husus da geleneklerine bağlı olan Osmanlı ve Batılı kahramanlar arasında belli değer ölçütlerine göre karşılaştırmalar yapılmasıdır. Bu doğrultudaki romanlarında Batılı değerleri bilen Osmanlı Türkleri, seyahat ettiği Batı ülkelerinde karşılaştıkları kişilere Osmanlı’ya dair yanlış bilinen temel meselelerden bahsediler. Bunlar Osmanlı’da kadın, cariye ve kölelik gibi meselelerdir. Bu

kişiler, karşısındaki Batılının Osmanlı'ya dair olumsuz fikirlerini çoğunlukla değiştirebilirler (Yeşilyurt, 2014: 218).

Ahmet Midhat Efendi, *Paris'te Bir Türk* romanında Nasuh'un bir Avrupalı gibi yetiştiğini ve davrandığını ispatlamak niyetindedir. Nasuh'un Şark ve Garp edebiyatlarına olan vukûfiyetini, "onlar kadar" iyi, başarılı, çalışkan, eğitilmiş ve kültürlü olduğunu her fırsatta ispata girişir. Ahmet Midhat Efendi'nin bu tavrında Batı karşısında takınılmış bir "geri kalmışlık hissi"nin etkisi vardır. Nasuh, Catrisse ile olan bir sohbeti esnasında o kadar iyi Fransızca konuşur ki onun Türk olduğunu duyanlar oldukça şaşırır. Türk olduğunu söyleyince Catrisse, "Siz Fransız edebiyatından bahsederken ben sizin Türk olduğunuza asla ihtimal vermedim" der (Ahmet Midhat Efendi, 2017: 29-30). Batılı için bir Türk'ün Fransızca'yı bu kadar iyi bilmesi olağanüstü bir durumdur. Ahmet Midhat Efendi, Nasuh'un bir Batılı gibi yetiştiğini ve donanımlı bir genç olduğunu Avrupa'ya ispatlama niyetindedir. Bu yüzden her fırsatta Nasuh'un "Batılı kadar" kültürlü, eğitilmiş ve başarılı biri olduğunu gösterir.

Acâyib-i Âlem romanında mekân olarak Rusya ve Kuzey Kutbu seçilmiştir. Ancak kültürleri ve yaşam biçimleri itibariyle Rusları da Batılı sınıfa dâhil etmek mümkündür. Onların Türklere olan olumsuz bakışları tıpkı Avrupalılara benzer. Seyahatleri boyunca Suphi ve Hicabi'nin yanında bulunan Miss Haft'ın İngiliz olması da bir Batılının gözünden Türk'e bakışı göstermesi açısından önemlidir. Suphi ve Hicabi, yolculuklarının ilk durağı olarak Odessa'da bir botanik okulunu ziyaret ederler. Bu Türklerin buraya kadar gelmesi ve kendi okullarını ziyaret etmesi, Batılı hocaları oldukça şaşırtır. Şaşırdıkları şey, Türklerin Odessa şehrine gelmiş olmaları değildir, çünkü orada çalışan zaten Türk işçiler vardır. Bu iki Türk ise bilimsel bir amaçla botanik bahçesini ziyarete gelmişlerdir: "Efendim! İstiğrabımıza şaşmayın! İstanbul'dan buraya kimse gelmez değildir. Şehrimizin en büyük merâkiz-i mürâselesinden birisi de İstanbul olarak senevî limanımıza limanımızdan beş altı yüz parça gemi ve vapur geldiği halde buraya İstanbullular gelmediği dava edilemez. Şu kadar ki buraya gelen İstanbullular meyhanesinde mektebimizi ziyarete gelmiş hiçbir Türk'ün, hiçbir Müslüman'ın esamisi defterimizde mukayyet değildir" (Ahmet Midhat Efendi, 2020: 81). Bu durumdan dolayı Batılılar karşısında bir mahcubiyet içine giren Suphi ve Hicabi, bilimsel anlamda bir gezi yaptıklarını ispatlayarak Batıların takdirini kazanmışlardır. Suphi ve Hicabi, Rusya'da gittikleri her yerde ilgiyi üzerlerine çekerler. Bir Rus prenses ile gittikleri akşam yemeğinde, prenses onlara Osmanlıların hayal ettiğinden çok farklı olduğunu, daha önce Osmanlılarla bu türlü yakın ilişki kurmadığını söyler. Bunun üzerine Suphi bu sözlerde bir haklılık payı olduğunu düşünür:

Vakıa kadının hakkı var. Türk denilen mahlûku ilk defa olmak üzere görüyor. Velev ki İstanbul'a dahi seyahat etmiş bulunsun. Türkleri sokakta görmek ile resimlerini bir levhada görmek arasında ne fark olabilir? Binaenaleyh bir milleti, bir adamı görmek için onunla şöyle hususi görüşmek lâzımdır. Eğer bu kadın bizi neşelendirip içimizi, dışımızı görmez ise şu vagon içinde iki Türk görmek ile İstanbul'da Köprü üzerinde iki bin Türk görmek arasında bir fark kalmaz (Ahmet Midhat Efendi, 2020: 106).

Demir Bey romanında Mustafa Kamerüddin'den bahsedilirken bazen Türk bazen Osmanlı ifadesi kullanılır. Polini, bu Türk gencini etrafındakilere övgü dolu sözlerle anlatır. Ondandır masum ve mahcup bir Türk genci olarak bahseder. Herkes bu kadar güzel hasletin bir Türk'te bulunmasına şaşırır: “Bu tarif eylediğiniz gibi bir adamın Osmanlı'da bulunması istiğrab olunur” (Ahmet Midhat Efendi, 2003a: 447). Polini onlar gibi düşünmez: “Hayır Vikont! Şark'a dair okuduğum kitaplarda görmüştüm ki Osmanlılar kendi ezmine-i mütekaddime-i tarihiyelerine henüz pek yakındırlar. Kahramanlık hasleti onlardan henüz tamamıyla zail olmamış. Bu delikanlıyı da o tarife mutabık gördüm” (Ahmet Midhat Efendi, 2003a: 447).

Polini Türkler konusunda ne kadar iyi niyetli davranırsa davranırsın Vikont, bu müspet özelliklerin bir Türk'te toplanamayacağını düşünür. Mösyö Vikont bir Batılı gibi düşünmektedir. Ona göre Mustafa Kamerüddin, Türk olduğu için, utanmaz, kadınları küçük gören, kaba ve cahil biri olmalıdır. Bu yüzden Polini'nin ona olan hayranlığına şaşırır. Polini ise bu Türk'ten dinlediği sözleri daha önce hiç kimseden, Victor Hugo'dan, Balzac'tan ve Chateaubriand'dan dahi duymadığını söyler. Polini'ye göre Mustafa Kamerüddin, tarihin yazdığı kahraman Türklerden farksızdır. O, zamana ayak uydurup değişmemiştir. Çünkü Polini'nin “Şark'a dair” okuduğu kitaplarda Türklerin geçmişteki kahramanlıklarının, Osmanlılarda hâlâ mevcut olduğu yazmaktadır. Zaferlerle ve kahramanlıklarla dolu Türk tarihi, bir Batılı için “yeni Türkler”i yani Osmanlı Türk'ünü tanımada bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Ahmet Midhat Efendi de böyle düşünüyor olmalı ki Türklerin, tarihlerine değer verdikleri ölçüde değer kazanacaklarını, bir Batılıya yani Polini'ye söyletir.

Ahmet Metin ve Şirzad romanında Batılı kahramanlar Neofari ve Nikolso'dur. Bahsi geçen diğer romanlarında olduğu gibi Ahmet Midhat'ın bu romanında da Avrupalılar Türklerden bahsederken isimlerini değil, sadece “Türk” kelimesini kullanırlar. Neofari her fırsatta Ahmet Metin'den bahsetmekte, ona hayranlıkla bakmakta, “Türk'ün malumatına hayran olduğunu”

(Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 240) dile getirmektedir. Nikolso bu durumdan rahatsızlığını dile getirince de Neofari, “genç Türk”ün ilim ve hikmetine gönül kaptırdığını iddia eder (2013b: 240). Ahmet Metin’i her düşündüğünde onun hâl ve terbiyesine hayran kalır, bu özellikleri itibarıyla onun bir Türk olmasına akıl erdiremez.

Mesâil -i Muğlâka’da da benzer durumlar vardır. İyi huylu ve güçlü bir kişiliği olan Abdullah Nahifi’yi gerek Moustique isimli Fransız gerek diğer erkekler kıskanır. Fakat kadınlar ona hayrandır. Moustique adlı kişi, Abdullah’ı “gulyabani”ye benzetir. Bu ifadeyle Türklerin kuvvetli insanlar olduğunu bir yandan kabul etmekte bir yandan bu kuvveti, vahşilik, kabalık ve barbarlıkla bir tutmaktadır. Moustique, “Abdullah’ı medeniyetten uzak” bir Türk olarak göstermek istemektedir. Ancak roman boyunca Abdullah Nahifi’nin kuvvetli bir Türk olması, kadınlar arasında onu ilgi odağı hâline getirir.

5. Türk Düşmanlığı

Batılılar için Türkler, çoğu zaman barbar ve vahşidir. Bunların yanında Türk imgesi, kabalığı ve cahilliği de içerir. Türklerle karşı takınılan bu önyargı, bazen nefrete ve düşmanlığa varır. Ortaçağ ve Yakınçağ’da, Avrupa’da Türklerin barbar ve şiddet düşkünü olarak görülmesi üzerine Türklük bilincine sahip aydınlar, çalışmalarının bir kısmını “Batılıların bize isnat ettikleri suçlamaların doğru olmayıp birer iftira olduğunu ispat etmeye” ayırmışlardır (Akçam, 2020: 55).

Paris’te Bir Türk’te Türklerle düşmanlık besleyen tipler olduğu gibi Türklerle önyargılı davranıp sonradan Nasuh’u tanıdıkça fikrini değiştirenler de vardır. Türklerin yanlış tanınmasının sebeplerinden biri Nasuh’a göre, gazetelerdir. Fransız gazeteleri Türkleri yanlış tanıtmakta ve Türkler hakkında olumsuz haberler yapmaktadırlar. Cartrisse, hayalindeki Türkleri bu gazetelerden öğrendiği için Nasuh gibi gerçek bir Türk’ü tanıdıktan sonra şaşırır: “İstanbul’da gördüğüm âsâr-ı terakki nazâr-ı istiğrâb ve hayretimi mucip oldu. Ben zannederdim ki İstanbul’da hâlâ değirmen taşı kadar sarıklı ve belleri yatağanlı ve piştovlu adamlar göreceğim. Hâlbuki bilâkis İstanbul’da âdeta Avrupa gibi giyinmiş adamlar ve bilhusus gençler gördüm” (Ahmet Midhat Efendi, 2017: 41).

Aynı şekilde Oryantalist Batılıların yazdığı, taraflı gözlemlerle dolu seyahatnameler de Avrupa’da okunmaktadır. Bunlar da Türkler hakkında olumsuz imajlar oluşturmaktadır. Örneğin yine Cartrisse Türkler hakkında öğrendiği yanlış bilgileri, bir İstanbul seyahatnamesinden okuduğunu söyler.

Paris'te Bir Türk'te Catherine, tipik bir Türk düşmanıdır. Catherine'e göre Nasuh barbar bir Türk'tür. Ne zaman Nasuh ile karşılaşsa Türklerle ilgili olumsuz imalarda bulunur, tartışma çıkarır. Ona göre Nasuh, Türk olduğu için- kaba, sözünü bilmez, terbiyesiz ve edepsizdir.

Acâyib-i Âlem'de açık bir Türk düşmanlığını İngiliz Miss Haft'ın halasında görürüz. Haft, Kuzey ülkelerine olan seyahatleri sonunda Suphi'yi, Londra'ya halası ile tanıştırmaya götürür. Halası bu durumdan hiç hoşlanmaz; Türk'ten ne anladığını şöyle ifade eder: “Bu lâfızdan ne mana mı anlayacağım? Dünya yüzünde bahâyim-i müfteriseden hiç de farkları olmayarak yaşamakta bulunan birtakım mahlûkattan birisi olmak manasını anlayacağım” (Ahmet Midhat Efendi, 2020: 362).

Haft'ın halası, Türk düşmanlığı konusunda oldukça keskindir. Türkleri yırtıcı hayvanlara benzetecek kadar onlardan hoşlanmaz. Haft'ın Suphi'yi savunması üzerine “Şark memleketleri ve şarklılar esrar ile dopdolu yerler ve adamlardır. Bunların bildikleri şeyler bizim ulûm ve fûnunumuza asla benzemezler! İhtimal ki bu Türk sihir gibi bir sanatla aklını başından almıştır diye de korkuyorum” der (Ahmet Midhat Efendi, 2020: 363). Haft'ın halası, “bunların bildikleri şeyler bizim ulûm ve fûnûnumuza asla benzemez” diyerek Batı'da yüzyıllarca Türkler hakkında üretilen yanlış düşünceleri özetlemektedir. Bu düşünceye göre, Batılılar akli ve bilimi temsil ederken Türkler, bilinmezliği, akıl dışılığı ve sihri temsil eder. Bu yüzden Suphi'nin Haft'a sihir yapmış olabileceğini bile düşünür.

6. Türk Dostluğu

Acâyib-i Âlem romanında Haft, en büyük Türk dostudur. Suphi, Hicabi ve Haft'tan oluşan arkadaş grubu, beraber Kuzey yolculuğuna çıkarlar. Bu yolculuk boyunca Türkler ve Batılılar hakkında uzun sohbetler ederler. Haft, Suphi'den –özellikle hayal ettiği gibi bir Türk olması cihetiyle- oldukça etkilenir. Haft, halasına yazdığı mektupta Suphi'yi ona uzun uzun över. Buradan Türkler hakkında ne düşündüğü de öğrenilir:

Eğer benim kadar bîtaraf, benim kadar munsıf iseler Avrupalıların lisanından bed huy, tünd meşrep, Hristiyanların düşmanı, gayr-ı kabil-i islah velhasıl cihandan vücutları izale edilmek lazım ve lâbüd olmak üzere istima eyledikleri Osmanlıların ahad-ı nâsı yine kendi hemşehrileri bulunan yerli Hristiyanlar ile karındaş gibi kol kola güle oynaya sokaktan geçtiklerini ve kuvvet ve zorca boğaları yerlere sermeye muktedir bulunan bir Türk'ün insan beli kalınlığından odunları bir iki kg demirden yapılmış ağır baltalar ile parça

parça etmesinden insanın âdeta ürkeceği geldiği hâlde kestiği odunların yongalarını toplayan bir genç besleme kızcağız kendisine bir söz söylediği zaman kemâl-i rifk ve mülâyemetle bilmukabele istediği hizmetlerini ifa için kendi işini tehir eylemek derecesinde lütf ile muamele eylediğini dikkat gözü ile görürler de işte o munsıflar Osmanlılar hakkındaki mesmuatıyla müşahedatının farklarını arayarak hakikat-ı ahvâli anlamak için kulaklarına değil mahza gözlerine inanırlar (Ahmet Midhat Efendi, 2020: 218).

Haft, bir Avrupalı için Türklerin hangi olumsuz özellikleri ihtiva ettiğini bir bir sıralar: Bed huy, tünd meşrep, Hristiyan düşmanı, gayr-ı kabil-i islah ve cihandan vücutları izale edilmesi gereken insanlar. Bunlar, Avrupalıların hayalindeki Türklerin özellikleridir. Hâlbuki Haft, geçmişte yaptığı bir İstanbul ziyaretinde Türklerin çok farklı yanlarını görür. Gerçekte Türkler Hristiyanlarla kardeş gibidir. Ayrıca Türkler, bir boğayı yerlere serecek güce sahipken bile bir kadının karşısına şefkat dolu yürekleri ile çıkarlar. Taraflı ve önyargılı bir şekilde İstanbul'a gelen ve Türkleri gözlemleyen Haft, buradan bir Türk dostu olarak ayrılır. Yıllar sonra Suphi ile tanıştığında ise Türkler hakkında yanılmadığını düşünür.

Mesâil-i Muğlâka romanında Türk dostu olarak sunulan tipler, Abdullah'ı en çok seven iki kişi Rosette ve Michele validedir. Michele valide Abdullah'ı herkese methederek anlatır: “İlk hasbihalde Michele valide Abdullah'ın kimin nesi olduğunu pek az söz ile Rosette'e anlatmıştı. Ulûm-ı hukûkiyye tahsili için Paris'e gelmiş İstanbullu bir Türk, bir Müslüman ama hareket ve sekenâtındaki kibarlığa nazaran öyle avâm-ı nâsdan olmayıp mutlaka milletin en ileriye gelenlerinden olduğunu tefhim etmişti” (Ahmet Midhat Efendi, 2003c: 59).

Türk ve Müslüman Abdullah, aynı zamanda asil ve saygın biridir. Michele valideye göre Abdullah bunu, hareketlerindeki ve tavırlarındaki kibarlığa borçludur. Diğer yandan, hem Müslüman hem de Türk olan biri bir Batılı için iki menfi özelliği -Türklüğü ve Müslümanlığı- bir arada taşımaktadır. Bu menfiliği değiştirecek şey ise bu kişinin ancak bir Batılı gibi “medeni” olmasında yatar. Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarında Batılılar karşısında Türkler, kendilerini onlarla kıyaslar ve “onlar kadar” medeni olduklarını ispat etmeye çalışırlar. *Mesâil-i Muğlâka*'da, bunu Abdullah'ın yerine yapan Michele validedir. Bir Türk dostu olan Michele valide de Türklerin kaba ve görgüsüz bir millet olduğu önyargısından kurtulamamıştır. Ancak Abdullah Nahifi'yi tanımak, onun Türkler hakkındaki düşüncelerini değiştirmiştir. Ab-

dullah'ın bu saygılı ve asil halleri, Abdullah'ı oğlu gibi sevmesini ve sahip lenmesini sağlamıştır.

7. Türk Dili

Ahmet Midhat Efendi, Türk dili üzerine kafa yormuş bir yazardır. Bu bağ lamda onun 1889 senesinde Osmanlı Devleti tarafından VIII. Müsteşirler Kongresi'ne gönderilmesi önemlidir. Midhat Efendi bu kongrede pek çok Do ğu bilimci ile tanışma fırsatı bulur. Bunlardan biri de Orhun Abideleri üzerine çalışmalar yapan Vilhelm Thomsen'dir. Thomsen kendi eserini, Ahmet Mid hat Efendi'ye takdim de eder. Bu eser daha sonra Şemseddin Sâmî ve Necip Asım'a kadar ulaşır (Çetin, 2013: 44). Bunların yanında Ahmet Midhat Efen di'nin Türk dili konusunda ciddi fikirleri de vardır. Türkçede bulunan yabancı kelimelerin fazlalığından şikâyetçi olan yazar, matbuat dilinin yenilenmesi nin yanı sıra Türkçeye daha uygun olduğunu düşündüğü Latin harflerinin benimsenebileceğini düşünmektedir (Yeşilyurt, 2011: 549).

Ahmet Midhat Efendi'nin bahsi geçen romanlarında Türkçe meselesi, Türk kahramanların ana dili olması dolayısıyla romana dâhil olur. Türk dili nin özellikleri, zorluğu- kolaylığı, sadeliği veya anlaşılır olup olmadığı gibi meseleler üzerine tartışmalara rastlanmaz. Bunun istisnası -bu yazıda da ele alınacak olan- *Ahmet Metin ve Şirzad* romanıdır. Bu romanda onun Türk dilinin tarihine ve etimolojisine dair fikirleri görülür.

Paris'te Bir Türk romanında oryantalist ressam Mister James'ın Türkçeyi yarım yamalak kullanmasından, kullandığı kelimelerin karmakarışık olma sından dolayı; Nasuh'un karşılaştığı bazı olaylara Türkçedeki atasözleriyle karşılık vermesinden dolayı Türkçe bahsi geçer.

Acâyib-i Âlem romanında Suphi ve Hicabi'nin Rusya'da bazı sokaklarda yürürken Türkçe konuşan insanlara rastlamasından dolayı Türkçe bahsi ge çer. Ayrıca iki arkadaşın Türkçeden başka dillere olan hâkimiyetleri etrafta kilerin dikkatini çeker. İki Türk'ün bu kadar yabancı dil bilmesi, bekledikleri bir şey değildir.

Ahmet Metin ve Şirzad adlı romanında “Şaşırtıcı bir şekilde, Türkçü bir tavırla karşımıza çıkan” Ahmet Midhat Efendi, Ahmet Metin'i bir “Türk milli yetçisi olarak kişileştirmiştir” (Gökçek,2013: 82). Türklüğe dair bilinçli olan Ahmet Metin'in Türk dili ile ilgili ilgi çekici fikirleri vardır. Ahmet Metin, Türk çeye dair korumacı ve savunmacı bir yaklaşım içindedir. Onun Türkçe ile ilgili verdiği bilgiler, oldukça akademik ve sistematiktir. Adeta bir Türk dilbi limci gibidir. Türk dili hakkında ansiklopedik, etimolojik ve tarihi bilgiler verir. Bu romanda Ahmet Metin'in Türk dili ile ilgili bilgiler verdiği kişi genellikle

Neofari'dir. Ona, Türkçe ile diğer diller arasındaki bazı kelime benzerliklerinin nereden geldiğini ve bu benzer kelimelerin kökenlerinin ne ifade ettiğini örneklerle anlatır:

Türklerin menşei olan “Altay” bugünkü Türkçe ile “Aldağ” denilen şeydir. “Kırmızı dağ” demek madam! Coğrafyaya müteallik olan isim evvel- be evvel böyle tashih olunur da sonra dahi iş, tarih-i tabiî nokta-i nazarından telakki olunur ise görülür ki insanla kurdun bir melez tevlid edebilmeleri, muhâl ender muhâldir. Tabiî-i meşhur Bufo'nun “melez” bahsini okuyunuz da bu muhâliyeti görünüz. Kezalik, Türk lisanına vâkıf olanlar bilirlere ki “Türkman” veyahut onun nuhaffefi olan “Türkmen” demek, “Ben Türküm” demektir. Hiç “Türk iman” bunda yoktur. İslamdan mukaddem dahi Türkler kendilerine “Türkmen” demek, “Ben Türküm” demektir. Hiç “Türk iman” bunda yoktur. İslamdan mukaddem dahi Türkler kendilerine “Türkmen” derler idi. Hatta bu “men” edatı, Hint ve Cermen lisanelarına da karışmıştır. “Alman” ve “Cermen” lafzında olduğu gibi. Mana biraz değişmiş ise de ilm-i elsine-i kadime erbabı buna “Ben o adamım” manasını veriyorlar (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 217).

Ahmet Metin, buna benzer daha pek çok kelimenin kökenine dair örnek verir. Ahmet Metin'e göre Türk dili ile ilgili verdiği her bilgi tarihî hakikatlerdir. Pek çok yabancı dilin dağarcığında Türkçeden kelimeler olması da o dillerin kökeninin Türkçe olduğunu göstermektedir. Ahmet Midhat Efendi bu romanında Türkçe ile ilgili, dönemi için oldukça yeni ve farklı fikirler öne sürmüş; kendisinden sonra gelen birçok Türkçü yazarı da etkisi altına almıştır.

Demir Bey romanında Türkçe ile ilgili bahisler, Batılıların Türkçe konuşması dolayısıyla vardır. Demir Bey'in, bir Fransız papaz elinde büyüdüğü için hem Fransızca hem de Türkçe bilmesi de romana dâhil olur.

Jön Türk romanında Ayşe Ceylan, Türkçe kelimelerin anlamlarını unutacak kadar diline yabancılaşmış bir tip olarak kurgulanır. Bunun en büyük etken ona Batılı bir eğitim aldırın babası Kâzım Bey'dir. Daha küçük yaşlarda Ayşe Ceylan'ın Fransızca öğrenmesini ister. Kâzım Bey, Ceylan'ın evdeki cariyelerden duyarak merak ettiği Çerkezceyi öğrenmek istemesi üzerine şu tepkiyi verir: “Kızım Çerkezceyi ne yapacaksın, asıl Fransızca'yı öğren. Alaf-ranga, hem de tam alaf-ranga olmak için Fransızca lâzımdır. Kibar kızları hep Fransızca öğreniyorlar. Bazıları muallimeler bazıları da frenk mekteplerine gidiyorlar. Çerkezceyi bırak! Fransızca öğren. Eğer Fransızcanı beğenirsem sana neler alırım neler” (Ahmet Midhat Efendi, 2003b: 64).

Kâzım Bey kızı Ayşe Ceylan'ı alafraanga yetiştirmeye kararlıdır. Bunun için onun Fransızca öğrenmesini şart koşar. Bu sayede Ayşe Ceylan daha Türkçeyi öğrenmeden Fransızca öğrenmiştir. Burada Ayşe Ceylan yanlış Batılılaşmış, bu yüzden kendi kültüründen ve dilinden uzaklaşmış bir tip örneğidir.

8. Türk Tarihi

Ahmet Midhat Efendi'nin bu başlık altında değerlendirilecek olan *Ahmet Metin ve Şirzad* adlı romanı, yazarın diğer tüm romanlarından farklı bir yerde durur. Bu romanında adeta Türkçülük ideolojisinin savunuculuğunu yapan Ahmet Midhat'ın bu romanı neden yazdığı ile ilgili net bilgiler yoktur. Bu Türkçü tavrın sebebinin pek aydınlığa çıkmadığı düşünülse de (Gökçek, 2013: 83) Orhan Okay, bu romanın padişahтан habersiz yazılamayacağını ifade eder (2017: 54). *Ahmet Metin ve Şirzad*'ta Türk tarihi ile ilgili meseleler oldukça geniş yer tutar. Türkçü bir bakış açısıyla yazılan bu eser, adeta bir tarih kitabı gibidir. Ahmet Metin de bir roman kahramanından çok bir Türkolog ve tarihçidir. Tıpkı Ahmet Midhat Efendi gibi o da hayatını öğrenmeye ve öğrendiklerini başkalarına aktarmaya adanmıştır.

Romanda Türk tarihi, oldukça eski bir zamandan, Türklerin yaratılışından itibaren ele alınır. Ahmet Metin, Türklerin Orta Asya'daki yaşamlarına değinerek onların Altay Dağlarından zuhur ettiğini, Hun devletini kurduklarını ve soyları tükenme tehlikesi altındayken dışı bir kurttan türediklerini anlatır. Orta Asya'da yaşayan bu millet, zamanla dağılarak tüm dünyaya yayılmıştır. Orta Asya ile ilgili uzun uzadıya bilgiler veren Ahmet Metin, Türklerde terakkinin İslam ile başlamadığını, en eski medeniyet olan Çin medeniyetinin tesisinde bile Türklerin parmağı olduğunu iddia eder. Orhan Okay'a göre, Ahmet Metin burada "Türk medeniyetinin bir havarisi veya misyoneridir (2017: 57).

Ahmet Metin, Türkçü biri olarak karşımıza çıkar. Fakat bu Türkçülük bir ırk üstünlüğüne dayanmaz. Onun Türklük anlayışı, Osmanlılık ile eş anlamdadır ve Müslümanlıktan ayrı değildir. Romanda Türk milleti, Osmanlı milletin kurucu ögesi olarak ele alınır. Ahmet Metin, Müslümanlık ve Türklüğü Allah'ın Osmanlılara verdiği en büyük iki şan olarak görür:

Bizim Osmanlılığımızda iki şan vardır ki bunların yalnız birisi bile bizim için teşerrüfe kâfi iken Hak Taala Hazretleri bizi onların ikisiyle birden mübeccel eylemiştir. Bunların da birisi Müslümanlık, diğeri Türklük. Bu iki şeyin ikisinin de tarihleri cihanda hiçbir milletin, hiçbir halkın tarihine kıyas kabul edemeyecek derecelerde kahramane

ve şairanedir. O suret-i kahramanane ve şairanenin derecesine ise bizim vukufumuzdan ziyade, yine Avrupalıların vukufu şamildir. Zira tetebbuat-ı tarihiye onlara yalnız sekiz on asırlık Türk tarihinin ve on iki on üç asırlık Müslüman tarihinin değil, yirmi beş otuz asırlık Roman, Yunan, Mısırî, Asurî, İran vesaire tarihlerinin bile gavamızını hallettirmiştir (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 46).

Ahmet Metin'e göre, Türk tarihi pek çok milletin tarihinde olmayan şan ve şerefle doludur. Ancak bu şanlı tarihi, Türklerden çok Avrupalılar bilmektedir. Ahmet Metin için bu büyük bir problemdir. Kendisine bu meseleyi dert edinir.

Ahmet Metin, tarih öğrenimine çok önem vermektedir. Yolculuk boyunca yanında olan Neofari'ye tarihin niçin okunması ve öğrenilmesi gerektiğine dair nasihatlerde bulunur. Ona göre tarih önemlidir çünkü geçmiş milletlerin edebiyatını, siyasetini, askeriyesini ve sanayisini bize öğretir. Ahmet Metin buna dair örneği Türk dilinden verir. Ona göre, önceden Çin'in Mançu lisanının Türk lisanlarından biri olduğu, bu dili konuşanların ise vahşi bir toplum olduğu düşünülürken yapılan araştırmalar sonucu bu dilin çok gelişmiş bir lisan olduğu üstelik farklı dillerden eserlerin Mançu diline tercüme edildiği ortaya çıkmıştır (Ahmet Midhat Efendi, 2013b:226). Neofari, Ahmet Metin'i doğrular; milletlerin tarihinin doğru okunmadığından ve tarih kitaplarının yanlış tahlillerle dolu olduğundan dert yanar. Ahmet Metin ona hak verir ve ekler:

Ona şüphe mi var madam! Hatta Mançurilerin de, Moğolların da, Türklerin de asılları olan Sitlerin isimlerini bile Yunanîler öğrenememiş iken bunlara dair birtakım hayalatı hakayık tarzında tarihlerine doldurmuşlardır. Yunanîlerin bunlara "Sit" namını vermeleri henüz Yunanîlere ok atmak meçhul olduğu bir zamanda Sitlerin ok atmalarından dolayı okların çıkardıkları sedaları taklidendir. Fürs-ı kadim müverrihleri Sitleri "Sas" tesmiye etmişler ise de sonraki tahkikata göre "Sas" kelimesi, bunlardan yalnız bir kabilenin ismidir. Hintliler, Çinliler ise muhtelif telaffuzlar ile bunlara "Aramyan" demişler. O dahi yalnız bir kabile reisinin isminden mehuz bir kelimedir. Daha sonraları bir prensin isminden alınarak bunların bir kısmına "Çağatay" denildiği gibi. Elhasıl, Asya kıtasının nısfından ziyadesiyle Avrupa kıtasının bir rub'unu doldurmuş olan o kadim ve ümmü'l-ümem itlakına şayan milletin ismini bile öğrenmek tarihe nasip olamamıştır (Ahmet Midhat Efendi, 2013b: 226-227).

Kendisini Türklerin tarihini, dilini ve kültürünü öğrenmeye ve öğretmeye adanmış Ahmet Metin, roman boyunca verdiği ansiklopedik bilgilerle okuyucusunu bilgilendirmektedir. Padişahıtan aldığı icazetle yazdığı bu romanda, “makbul Türklük” anlayışını oluşturmak peşindedir.

9. Jön Türklük

Ahmet Midhat Efendi, hakkında sürgün kararı verilene kadar Yeni Osmanlılara yakın durmaktadır. Ancak sonrasında rotasını II. Abdülhamid’in yönetimine çevirmesi, eski dostlarıyla arasını da açmıştır. Yönetimle olan bu samimiyeti onun, jön Türklere düşman olmakla anılmasına sebep olmuştur. Ancak 1910 senesinde yayımlanan *Jön Türk* romanında yazar, II. Abdülhamid döneminin politikasına eleştirilerde bulunur. Yazarın bu romanı yazmasının sebebi olarak İttihat ve Terakki hükümetinin kendisine olan baskısı gösterilmektedir (Okay, 2017: 130). Romanda “jön Türk” kelimesi ile ilk olarak Nurullah’ın düşünününün olacağı gün, berberden karakola götürülmesi ile karşılaşılır. Bir ihbar sonucu karakola alınan Nurullah aslında jön Türk değildir hatta siyasi meselelerle de ilgilenmeyen biridir. Nurullah’ı “jön Türk fesadına iştirak” etmekle suçlayan hafiyeler onu uzun uzun sorgularlar (Ahmet Midhat Efendi, 2003b: 178). Aslında Nurullah’ı jurnalleyen kişi, kendisiyle evlenmediği için ondan intikam almak isteyen Ayşe Ceylan’dır. Fakat ihbar mektubuna babası Kâzım Bey’in imzasını atar ve onun muzır kitaplarını Nurullah’ın kitaplığına gizlice yerleştirir. Çünkü II. Abdülhamid’in dönemi, yasaklı kitapların çokça olduğu, bunların ancak gizli biçimde okunabildiği bir dönemdir. Ahmet Mithat buna vurgu yapmaktadır. Nurullah ise tüm bu başına gelenlerin ortasında hiçbir suçu yokken kendini Akka’da sürgünde bulur. Burada sürgün cezası alan jön Türklerle beraber kalmaktadır. Bunlardan biri Avrupa’dan gelen jön Türk matbuatını Antalya’da neşretmekle; diğeri ise muzır evrak okumakla suçlanmaktadır (Ahmet Midhat Efendi, 2003b: 198). Nurullah bu iki jön Türk’ün arasında, kuvvetli bir jön Türk olmaya başlar (2003b: 200).

Ahmet Mithat Efendi’nin Avrupa’da geçen romanlarındaki başkahramanların hepsi Avrupalılarca sevilen, saygı duyulan ve merak edilip görülme istenilen kişilerdir. *Jön Türk* romanında da Nurullah’ı görmek ve onunla sohbet etmek isteyen herkes -özellikle Avrupa ülkelerinden- kilometrelerce yol gelerek onu İskenderiye’de ziyaret etmektedir. Türklerle ilgili en çok merak edilen konuları ona sormaktadırlar. Özellikle İslam dini ile ilgili sordukları sorulara aldıkları cevaplar karşısında, İslam dininin hakikatlerinin Batı medeniyetinin hakikatleri ile aynı olduğunu anlarlar. Ahmet Mithat, bu romanında da diğeri romanlarında olduğu gibi, Avrupa karşısında savunmacı bir

tavır takınır; bunu İslam dininin aslında ne kadar “medeni” olduğunu ispatlamak için yapar.

Sonuç

Ahmet Midhat Efendi, velût bir yazardır. Bunun en büyük sebebi, kendisinin edebiyat faaliyetlerine eğitici bir görev yüklemesidir. Ahmet Midhat Efendi'nin hedefi, yazdığı eserlerle halka ulaşmak, onlara bilmediklerini öğretmektir. Bu maksatla çıktığı yolda onlarca roman ve hikâye yazan yazar, eserlerinde aile ilişkileri, kadının toplumdaki yeri ve eğitimi, görücü usulü evlilik, kölelik, yanlış Batılılaşma gibi Tanzimat Dönemi'nin hemen herkesçe işlenen temalarına ağırlık vermiştir. Yazar bunların yanında Doğu ve Batı medeniyetlerinin çatışması üzerine kurulu temaları da eserlerine almıştır. Onun maksadı Osmanlı toplumunun Batı medeniyeti karşısında nasıl bir tavır alması gerektiğini göstermektir.

Ahmet Midhat Efendi, siyaset sahnesinde etkin olarak yer almamasına rağmen her dönem siyasi figürlerle beraber olmuştur. Bu beraberlik ve kendisini konumlandığı eğitimlik rolü gereği siyasi ve sosyal konularda yorum yapmaktan kaçınmamıştır. Bu yüzden onun, Tanzimat Dönemi'nin millet ve milliyet tartışmalarından uzak kaldığı düşünülemez. Osmanlı Devlet'i için en ideal olanın Osmanlılık fikri etrafında birleşmek olduğunu düşünen Ahmet Midhat Efendi, bu düşüncesini eserlerine de yansıtmıştır. Ancak bu durum, onun “Türk”, “Türklük”, “Türk kimliği” gibi kavramlardan habersiz olduğu anlamına gelmez. O'nun Türk kimliği üzerine de Türk dili ve Türk tarihi üzerine de çeşitli fikirleri vardır. Bu fikirlerini ise romanlarına yansıtmıştır. Tanzimat Dönemi'nde kaleme alınan roman ve hikâyelerin pek çoğunda, henüz “Türk” milliyeti ile ilgili ifadeler rastlanmazken bile bunu ilk aşanlardan biri Ahmet Midhat Efendi olmuştur.

Ahmet Midhat Efendi için Türklük ve Müslümanlık ayrılmaz bir bütündür. Müslümanlık/Türklük, Doğu'yu temsil ederken; Batı ise Hristiyanlığın temsilcisidir. Dolayısıyla Doğu ve Batı'nın yaşadığı medeniyet çatışmasında ana rollerde Hristiyanlar ve Müslümanlar/Türkler bulunur. Hem Müslüman hem de Türk olan biri, bir Batılı için iki menfi özelliği bir arada taşımaktadır. Bunları dengeleyecek şey onun ancak “medeni” yani tıpkı bir Batılı gibi olmasıdır. Bu yüzden, Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarında Batılılar karşısında Türk kahramanlar, kendilerini Batılılarla kıyaslar ve onlar kadar medeni olduklarını ispat etmeye çalışırlar. Bu yüzden yazar, Doğu'yu ve Müslümanlığı/Türklüğü, Batı karşısında “savunma” pozisyonunda bırakır. O, Batı'ya karşı

tepkili değildir; Doğu'nun "Batılı gibi" olduğunu ispat içerisindedir. Romanlarını da bu doğrultuda yazar.

Makalede ele alınan *Paris'te Bir Türk, Acâyib-i Âlem, Demir Bey, Mesâil-i Muğlâka* ve *Ahmet Metin ve Şirzad* romanları, tam olarak bu doğrultuda yazılmıştır. "Nasuh" tipi ile, Batılı gibi olan bir Türk/Müslüman tipi oluşturulmuştur. Suphi, Mustafa Kamerüddin ve Abdullah Nahifi, Nasuh'un birer kopyasıdır. Hepsisi Osmanlı/Türk kimliğinin bir yönüyle temsilcisidir. Ele alınan romanlarda Ahmet Midhat Efendi "Türk kimliği"ni, "Osmanlılık" üst kimliğinin içerisinde tanımlar. Hatta Osmanlı ve Türk ifadelerini, eş anlamlarda kullandığı söylenebilir. Fakat onun Osmanlılık anlayışında Türkler ve diğer milletler eşit yerde değildir. Türkler, Müslüman olmaları ve Osmanlı Devleti'nin kurucu milleti olmaları hasebiyle, diğer milletlerden üstün bir yerdedir. Yazar bunu doğrudan ifade etmez ancak roman kahramanlarını bu doğrultuda seçer ve kurgular.

Ahmet Midhat Efendi, *Ahmet Metin ve Şirzad* romanında ise farklı bir yol izler. Bu romanda, doğrudan Türkçülük ideolojisinin savunucusu gibidir. Bahsedildiği üzere, yazarın daha önceki romanlarında da "Türklük" ile ilgili pek çok ifadeye rastlanır ancak bu romanda Türklük bir ideolojiye dönüşmüş gibidir. Türk tarihini İslamiyet'ten önce başlatması, Türk dilinin tüm dillerin kökeni olduğunu örneklerle ispatlamaya çalışması ve Türklerin ne kadar üstün bir millet olduğunu göstermek için çabalaması, romanda ön plana çıkan unsurlardır. Normal şartlarda Ahmet Midhat Efendi için Osmanlı birliği fikrinden bağımsız, sadece Türk ırkı esasına dayanan bir milliyetçilik fikri oldukça yabancıdır. Yazarın Osmanlılık düşüncesini benimsiyor olması ve bu romandan sonra benzer biçimde Türkçü bir eser yazmaması, yazarın bu romanı, II. Abdülhamid'in isteği doğrultusunda yazdığını düşündürmektedir. II. Abdülhamid döneminde de devam eden Türklük ile ilgili çalışmalara bir cevap mahiyetinde yazılmış olma ihtimali yüksektir. Ahmet Midhat Efendi'nin bu romanla amaçladığı, Türklüğü, Osmanlı kimliğinden ayrı tutarak bir Türklük bilinci kazandırmak değil; tam aksine Türklüğün kendi belirlediği sınırlar içerisinde değerlendirilmesini sağlamak ve Türklük bilincinin milliyetçi bir meseleye dönüşmesine engel olmaktır.

Başta da belirtildiği gibi asıl gayesi, toplumu eğitmek, onlara yol göstermek ve onları bilgilendirmek olan Ahmet Midhat Efendi, romanlarını da bu doğrultuda yazmış; her romanında okuyuculara farklı mesajlar vermiştir. Hemen her konuda kalem oynatmış bir yazar olan Ahmet Midhat Efendi'nin milliyet meselesine bigâne kalacağı düşünülemez. Bu bakımdan hem oryantalist düşüncelere sahip Batı'ya Türkler üzerinden mesajlar vermeyi hem

de Türklüğün nasıl ve hangi bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini açıklamayı kendine görev bilmiştir. Onun için Türklük, devletin bekâsı gereği, Osmanlılık üst kimliğinin içerisinde değerlendirilmelidir. Ancak bu anlayış, onun Türklüğü diğer kavmiyetlerle eşit gördüğü anlamına gelmemelidir. O, gayrimüslim kavimlerin, İmparatorluk'tan ayrılmaması için Osmanlılık anlayışını desteklese de Türklüğü her zaman daha üstte tutmuştur. Romanları incelendiğinde, Osmanlı devletinin milli kimliğini Osmanlılık; Osmanlılığın esasını ise İslamiyet ve Türklüğün teşkil ettiği görülür. O, "Türk" kelimesini kullanmaktan çekinmeyerek, "Osmanlı" derken aslında "Türk" demek istemiş; Türklüğü ise Müslümanlıkla iç içe anlamlandırmıştır.

Kaynakça

- Ahmet Midhat Efendi (1296, 14 Receb [1880]). "Arnavudluk ve Osmanlılık". *Tercümân-ı Hakikat*, 313.
- Ahmet Midhat Efendi (2000). *Felâton Bey ile Râkım Efendi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2003a). *Demir Bey*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2003b). *Jön Türk*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2003c). *Mesâil-i Muğlaka*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2013a). *Ahmet Metin ve Şirzat*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2013b). *Üss-i İnkılap*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2017). *Paris'te Bir Türk*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2020). *Acayib-i Âlem*. Ankara: TDK Yayınları.
- Akçam, Taner (2020). "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler". *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 4/Milliyetçilik*. Ed. Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları, 53-62.
- Akün, Ömer Faruk (1989). "Ahmed Vefik Paşa". *TDV İslâm Ansiklopedisi C.2*. İstanbul: İSAM Yayınları, 143-157.
- Ayvazoğlu, Beşir (2013). *Tanrı Dağı'ndan Hıra Dağı'na*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Beydilli, Kemal (2010). "Süleyman Hüsnü Paşa". *TDV İslâm Ansiklopedisi, C.38*. İstanbul: İSAM Yayınları, 89-92.
- Çelik, Hüseyin (1994). *Ali Suavi ve Dönemi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetin, Engin (2013). "Şemsettin Sami'nin Orhon Yazıtları Üzerine Etimoloji Denemeleri". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 61(1): 43-56.

- Devellioğlu, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Gökçek, Fazıl (2010). “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Osmanlı Kimliği”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 52(1): 249-260.
- Gökçek, Fazıl (2013). *Osmanlı Kapısında Büyüme*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, Mustafa (2001). “Veled Çelebi İzbudak”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.23. İstanbul: İSAM Yayınları, 503-505.
- Karpat, Kemal (2017). *Osmanlı’da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köprülü, Fuad (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kushner, David (1979). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*. İstanbul: Kervan Yayınları.
- Küçük, Cevdet (1985). “Osmanlılarda ‘Millet Sistemi’ ve Tanzimat”. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4. İstanbul: İletişim Yayınları, 1007-1024.
- Levend, Agâh Sırrı (2010). *Şemsettin Sami*. İstanbul: Can Yayınları.
- Mardin, Şerif (1996). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Namık Kemal (1993). “Lisan-ı Osmaninin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmindir”. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II*. Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 183-192.
- Okay, Orhan (2017). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şemseddin Sâmi (1296, 19 Muharrem [1880]). “Arnavudluk”. *Tercümân-ı Hakikat*, 168.
- Şemseddin Sâmi (1306 [1890]). *Kamûs’ul-A’lâm*, C.3. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şemseddin Sâmi (1317). *Kamûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2010). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ülken, Hilmi Ziya (1992). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

- Yeşilyurt, Şamil (2011). *Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Yapı ve Tema*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşilyurt, Şamil (2014). *Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığı*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, Ali (2013). "Ahmet Midhat Efendi'ye Göre Türklük ve Türkler". *İlim ve Fennin Reîs-i Mütefekkeri Ahmet Midhat Efendi (Vefatının 100. Yılı Armağanı)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 263-275.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarların Notu: Bu çalışma, Yağmur Eryılmaz Yıldız'ın, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Dr. Öğr. Üyesi Ali Yıldız danışmanlığında hazırlanmış olduğu "Türk Edebiyatında Türk Kimliği" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak kaleme alınmıştır.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmada eşit düzeyde katkı sunmuştur.

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Authors' Note: *This study was written by utilizing Yağmur Eryılmaz Yıldız's doctoral thesis titled "Turkish Identity in Turkish Literature" prepared under the supervision of Dr. Ali Yıldız at Yıldız Technical University Institute of Social Sciences.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*

Author-Contributions Statement: *The authors contributed equally to the study.*